

VICTOR SPINEI, *Moldova în secolele XI—XIV*,
Edit. științifică și enciclopedică, București,
1982, 383 p. + 58 fig.

Problemele legate de evoluția societății în spațiul românesc est-carpatic în primele secole ale celui de al doilea mileniu e.n. și de apariția statului feudal de-sine-stătător Moldova prezintă un interes deosebit nu numai pentru cercetătorii români, ci și pentru cei străini. Așa se explică faptul că asupra lor s-a revenit mereu, exprimându-se puncte de vedere interesante și nu rareori divergente. Informațiile scrise, destul de sărace și nu întotdeauna suficient de precise, n-au îngăduit multă vreme să se abordeze unele probleme importante și cu atât mai puțin să se ajungă la concluzii pe deplin acceptabile.

În stadiul în care se aflau cercetările, se impunea realizarea unei lucrări de sinteză nu numai pe baza tuturor izvoarelor scrise accesibile, ci și a altor surse de informație, dintre care

celor arheologice, tot mai bogate și elocvente, li se putea atribui un loc de seamă. Sarcina de a înfăptui această operă, foarte complicată, și-a asumat-o Victor Spinei, bine cunoscut prin contribuțiile sale în domeniul istoriei evului mediu timpuriu.

Moldova în secolele XI—XIV, lucrare structurată în patru capitole, cuprinde, de asemenea, scurte concluzii, o listă a studiilor apărute după încheierea redactării lucrării, un util indice onomastic și toponimic, un cuprinzător rezumat în limba franceză și un bogat material ilustrativ.

Capitolul introductiv a fost rezervat analizei izvoarelor — scrise și arheologice —, istoriografiei și, de asemenea, denumirilor atribuite spațiului est-carpatic în secolele XI—XIV. Autorul subliniază faptul că realizările istoriografiei românești și străine în problema evoluției societății românești sînt de valoare inegală, fapt care, desigur, explică demersul său științific. Denumirile sub care apare în diferite izvoare teritoriul cuprins între Carpați, Nistru, Marea Neagră și Dunăre au fost analizate cu atenția cuvenită, dat fiind faptul că ele reflectă, uneori, anumite realități etnice, de cele mai multe ori însă politice.

Cel de al doilea capitol a fost consacrat studierii realităților politice și sociale de pe teritoriul Moldovei din secolul al XI-lea pînă la marea invazie mongolă din anul 1241. Problemele care se pun în legătură cu această etapă sînt interesante și mai ales deosebit de complicate. Victor Spinei, deplin conștient de acest lucru, a căutat să pună în valoare toate datele documentare cunoscute pînă în prezent, ca și cele arheologice, trecindu-le prin filtrul unei strînse analize critice.

În prima parte a acestui valoros capitol este analizat, cu atenția cuvenită, cadrul politic din spațiul geografic amintit. Au fost urmărite raporturile dintre diferite populații stabilite pe teritoriul Moldovei și legăturile acestora cu Imperiul bizantin, un factor de mare importanță în acest spațiu geografic. Pornind de la analiza atentă a surselor scrise și arheologice, Victor Spinei aduce noi argumente în sprijinul părerii că invazia pecenegilor a avut ca urmare dizlocarea ulicilor și tiverților și de aceea ideea unei stăpîniri kievene și apoi haliciene asupra teritoriului Moldovei în secolul al XII-lea, neavînd un suport științific, trebuie abandonată, hotarele sudice ale Rusiei haliciene nedepășind Ușița și Kucelminul.

Sînt abordate, de pe aceeași poziție critică, problemele legate de stăpînirea cumanilor în spațiul est-carpatic, ca și cele aflate în conexiune cu extinderea stăpînirii cavalerilor teutoni și propaganda catolică.

De abia după ce a trasat acest cadru, autorul a considerat că poate să se oprească mai îndelung asupra evoluției societății locale pînă la invazia mongolă. Reanalizînd datele scrise, Victor Spinei ajunge la concluzia că

pînă la jumătatea secolului al XIII-lea teritoriul Moldovei nu era pentru contemporani o *terra incognita* și nici o *terra deserta*, ci era locuit de o populație sedentară, cu îndeletniciri agricole și pastorale. Ideea este fundamentată, de asemenea, și pe baza cercetărilor arheologice.

Cultura Dridu, atît de mult discutată în țară și peste hotare, ca și cultura Răducăneni, din a doua jumătate a secolului al XI-lea și din secolul al XII-lea, legată genetic de cea dintîi — în studierea căreia autorul are contribuții personale — și care va trebui studiată și în viitor cu toată atenția, arată o continuitate a populației românești la est de Carpați.

Victor Spinei se oprește, valorificînd în primul rînd sursele arheologice, asupra îndeletnicirilor locuitorilor. Atenția sa se concentrează asupra culturii cerealelor, păstoritului, meșteșugurilor și comerțului, ignorînd însă alte îndeletniciri, printre care se numără viticultura și apicultura, pentru care există totuși unele date arheologice și lingvistice. Sînt pline de interes observațiile sale referitoare la evoluția meșteșugurilor, în special a olăritului, și asupra relațiilor comerciale. Autorul analizează cu atenție circulația monedei bizantine, ungurești și germane, dar și prezența altor materiale străine, trîgînd concluzii interesante și sigure asupra evoluției și intensității relațiilor de schimb întreținute de localnici.

Mai ales pe baza datelor arheologice, Victor Spinei sesizează existența unor diferențieri sociale și admite existența unor „căpetenii locale” în fruntea uniunilor de obști, insistînd asupra progreselor înregistrate pe planul organizării militare, indispensabile pentru apărarea împotriva acțiunilor agresive ale unor puternice state din zonă sau a populațiilor migratoare.

N-au fost ignorate problemele dificile legate de viața spirituală a locuitorilor și de organizarea lor religioasă.

Autorul n-a putut trece cu vederea prezența, mai mult sau mai puțin îndelungată, a triburilor nomade — pecenegi, uzi, cumani, berindei, chazari — în spațiul carpato-dunărean și, în legătură cu aceasta, relațiile stabilite între ele și autohtoni. Trebuie să admitem că pătrunderea acestor migratori în regiunile nord-dunărene „a provocat... mari perturbații în evoluția normală a societății românești”, dar relațiile cu localnicii n-au fost întotdeauna încordate. N-a fost ocolită spinoasa și mult controversata problemă a berladnicilor și brodnicilor, pe care autorul îi consideră, după părerea noastră cu bună dreptate, nomazi de origine turanică.

Un capitol consistent — al treilea — a fost consacrat studierii istoriei spațiului cuprins între Carpați, Nistru, Marea Neagră și Dunăre de la marea invazie mongolă din 1241 pînă la jumătatea secolului al XIV-lea. Ca și pentru capitolul precedent, Victor Spinei a considerat necesară schițarea cadrului politic creat prin invazia mongolă din 1241. A fost, mai întîi,

urmărită, în liniile sale esențiale, în general cunoscute, marea expediție condusă de Batuhan –care avea să întâmpine și rezistența românilor – încununată cu victoria de la Mohi asupra armatelor lui Bela al IV-lea. Autorul e de acord cu ideea că retragerea tătarilor din Europa centrală și de sud-est a fost determinată nu numai de moartea lui Ögödai, ci și de rezistența popoarelor europene. Se stăruie asupra mutațiilor produse în sud-estul continentului după marea invazie din 1241, subliniindu-se, între altele, turcizarea mongolilor din zonele apusene, detașate tot mai mult de centrul marelui lor imperiu, stoparea înaintării maghiare spre est, revitalizarea acțiunilor politice ale Bizanțului, expansiunea comercială a Genovei ș.a. Puncte de vedere noi, sau mai nuanțate și, oricum, veridice, apar cu privire la limitele și caracterul dominației tătarăști în zonele apusene ale stăpînirii lor. Trebuie reținută ideea că în anumite zone din nord-vestul Moldovei populația locală și-a păstrat autonomia, în vreme ce în alte regiuni, din sud și sud-est, s-a impus dominația mongolă. De asemenea, autorul a respins cu argumente documentare, cartografice și arheologice teza stăpînirii țarului Svetoslav în Dobrogea și la Cetatea Albă, ca și aceea a șubrezirii puterii tătarăști în timpul lui Özbäg.

În acest cadru politic, bine schițat, Victor Spinei urmărește evoluția societății locale pînă la jumătatea secolului al XIV-lea. Sint analizate cu atenția cuvenită realitățile etnice și demografice, utilizîndu-se izvoarele scrise, cele arheologice și toponimia. Datele, relativ bogate și variate, aduse în discuție conduc la concluzia continuității populației românești în spațiul est-carpatic și după invazia mongolă, admigrările din Maramureș, a căror amploare a fost adeseori exagerată, contribuind, după părerea autorului, „doar la întărirea elementului local de la răsărit de Carpații orientali”. Nu sint ocolite problemele legate de apariția unor grupuri alogene (germani, unguri, elemente orientale etc.) în spațiul est-carpatic și de conviețuirea lor cu autohtonii.

Disponînd de un material informativ, în special arheologic, mult mai bogat, Victor Spinei a reușit să ne dea o imagine mai cuprinzătoare pentru procesul de dezvoltare a economiei în secolul dominației tătarăști. În unele cazuri, de pildă în sectorul producției cerealiere și al creșterii animalelor domestice, a putut să ne ofere detalii deosebit de semnificative folosindu-se analizele atente ale metalelor, cerealelor, materialului osteologic etc. S-au analizat, cu aceeași atenție, diferite indeletniciri meșteșugărești, în special cele legate de reducerea și prelucrarea metalelor și olăritul.

Ni se oferă prea puține date asupra schimbului intern, dar informațiile documentare și materialele arheologice, mai ales cele numismatice, îi permit autorului să facă aprecieri clare asupra comerțului exterior, în legătură cu care analizează critic unele idei mai vechi

sau mai noi și aduce contribuții originale. Acesta este, de pildă, cazul cu rolul negustorilor genovezi și sași.

Apariția centrelor urbane a fost tratată cu prudența cuvenită, acceptîndu-se ideea că ea trebuie analizată în legătură strînsă cu evoluția demografică și economică, ca și cu capacitatea de organizare politică a localnicilor. Ar fi fost totuși utile (dealtfel și în capitolul precedent) unele considerații asupra evoluției arhitecturii locale. În evoluția transformărilor pe plan social din sinul societății românești, care a condus la apariția unor formațiuni politice feudale, s-a ținut seama de faptul că la nord de Răut și Bahlui și la vest de Siret nu s-a putut impune o stăpînire efectivă tătarăscă.

Autorul tratează cu atenția cuvenită probleme complicate ale vieții spirituale în spațiul est-carpatic, scoțînd în relief toleranța religioasă de care au dat dovadă tătarii, arătînd că, din punct de vedere confesional, localnicii depindeau, în anumite zone direct, în altele indirect, de patriarhia din Constantinopol. N-a fost ignorată nici „ofensiva” catolicismului, rezultatele acesteia fiind însă „puțin consistente”.

Victor Spinei consacră un capitol întreg, al patrulea, fundamentalei probleme a întemeierii statului feudal românesc de-sine-stătător la est de Carpați. Ca și în alte capitole, deja analizate, a fost mai întii schițat cadrul politic general din centrul și estul continentului nostru, subliniindu-se atît declinul puterii mongole cît și tendințele expansioniste ale Poloniei, Lituaniei și Ungariei sprijinite, uneori, de curia papală.

În acest cadru au fost discutate probleme legate de atitudinea adoptată de români în cursul conflictelor a căror consecințe posibile nu puteau să le scape. Oricum, amenințarea maghiară și prozelitismul catolic nu putea să nu trezească reacția, cel puțin la nivelul „frunțașilor” români dornici să edifice propriul lor stat de-sine-stătător. Succesele lituaniene și maghiare au fost examinate atît în lumina datelor scrise cît și a celor arheologice, ajungîndu-se la concluzia că stăpînirea mongolă s-a prelungit încă circa șase ani în sud-estul Moldovei după victoria lituanienilor la Sinie Vodi. Au fost aduse, de asemenea, argumente în sprijinul ideii că centrul stăpînirii principelui Dimitrie nu a fost în Dobrogea sau la Cetatea Albă, ci la Orheiul Vechi „care era un oraș prosper” și „centru de batere a monedelor” tătarăști.

Etapa hotărîtoare a procesului de constituire a statului feudal de-sine-stătător Moldova a început la jumătatea secolului al XIV-lea. Victor Spinei admite, cu bună dreptate, că, întocmai ca în Maramureș, au existat și la răsărit de Carpați cnezate de vale.

Reanalizînd izvoarele scrise, atît de frecvent aduse în discuție de specialiștii noștri, autorul emite puncte de vedere proprii sau corectează păreri mai vechi referitoare la conflictul dintre Ștefan și Petru, fiii lui Ștefan voievod,

la persoana și data venirii în Moldova a lui Dragoș „descălecătorul” și Bogdan, acesta din urmă reușind să grupeze în jurul său forțe locale opuse regalității maghiare. Este, de asemenea, urmărit procesul de unificare a formațiunilor politice militare în strinsă legătură cu îndepărtarea stăpînirii tătarăști care s-a produs după 1369.

Moldova în secolele XI—XIV reprezintă indiscutabil rodul unei munci pilduitoare, pasionante, al unui cercetător care a tins mereu spre o documentare exhaustivă. Pornind de la examinarea atentă a istoriografiei problemei, utilizînd cu mult discernămint critic diferite categorii de izvoare, Victor Spinei a reușit să ne dea o imagine veridică și dinamică asupra societății din spațiul cuprins între Carpații răsăriteni, Nistru, Marea Neagră și Dunăre din secolul al XI-lea pînă la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XIV-lea.

Indicele onomastic și toponimic ușurează utilizarea lucrării, iar rezumatul consistent, în limba franceză, este indiscutabil de un real folos pentru cercetătorii străini.

Considerăm totuși că, punînd trimiterile în subsolul fiecărei pagini, autorul ar fi ușurat lectura. Nu putem încheia înainte de a remarcă sobrietatea și, în același timp, frumusețea expunerii care fac atrăgătoare această lucrare de referință pentru istoriografia noastră.

VASILE NEAMȚU